



Kardinalovo pastoralno pismo:

DA ŽIVOT IMAJU

Pastirsko pismo u godini Velikoga jubileja 2000.

*Vjernicima Zagrebačke nadbiskupije i
svim osobama dobre volje*

UVOD

1. Svima vama, braćo i sestre, pozdrav i mir u Gospodinu. U godini Velikoga jubileja, dvije tisuće godina od rođenja Otkupitelja čovjeka i ulaska u treći milenij Kristove ere nameću nam se spontano bremenite riječi Ivana apostola: »Što bijaše od početka, što smo čuli, što smo vidjeli očima svojim, što razmotrismo i ruke naše opipaše o Riječi, Životu – da, Život se očitova, i vidjeli smo i svjedočimo, i navješćujemo vam Život vječni, koji bijaše kod Oca i očitova se nama« (1 Iv 1, 1-2). Najbolja radosna vijest koju imamo navijestiti, na prijelazu iz jednog tisućljeća u drugo jest Isus Krist: Isus, Riječ života, Život vječni, koji bijaše kod Oca i očitova se nama. Isus Krist došao je da mi život imamo. Sâm Isus ovim je riječima opisao središnji razlog svoga poslanja: »Ja dođoh *da život imaju*, u izobilju da ga imaju« (Iv 10,10).



U enciklici o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života Ivan Pavao II. kaže: »Evanđelje života nalazi se u srcu Isusove poruke. Crkva ga svaki dan s ljubavlju prihvaća i naviješta hrabrom vjernošću kao radosnu vijest ljudima svakog vremena i kulture. U osvit spasenja, rođenje jednog djeteta proglašava se veselom viješću: 'Evo, javljam vam blagovijest, veliku radost za sav narod! Danas vam se u gradu Davidovu rodio Spasitelj – Krist, Gospodin' (Lk 2,10-11). Rođenje Spasitelja sigurno je razotkrilo ovu 'veliku radost'; ali u Božiću je otkriven i puni smisao svakog ljudskog rođenja.«¹ Ovo vrijeme došašća priprema nas na navještaj radosti. To je navještaj rođenja Djeteta. Tko se raduje djetetu, raduje se životu.

I. BRIGA CRKVE ZA ŽIVOT

2. Svaki ljudski život uvijek je veličanstveni Božji dar te sveto i nepovredivo pravo svih ljudi. To Crkva čvrsto vjeruje i naučava. »Protiv pesimizma i sebičnosti što pomračuju svijet, Crkva se odlučuje za život te u svakom ljudskom životu zna otkriti sjaj onoga 'da', onoga 'amen' koji je Krist.«² U toj brizi Crkva je solidarna sa svima koji gledaju na ljudski život kao na jedno od temeljnih dobara, a koje trebaju svi, pojedinci i zajednice, štiti i promicati.

Pitanje života je središnje pitanje čovjeka današnjice i suvremenog društva. To Ivan Pavao II. veoma zorno tumači u enciklici *Evanđelje života*: »Kao što je prije jedno stoljeće, kad je radnička klasa bila potlačena u svojim temeljnim pravima, Crkva s velikom hrabrošću stala u njezinu obranu, proglašavajući nepovrediva prava osobe radnika, tako i sada, kad je jedna druga kategorija ljudi ugrožena u temeljnom pravu života,



Crkva osjeća dužnost da dade pravo glasa s nepromijenjenom hrabrošću onome tko nema glasa. Njezin krik je uvijek evanđeoski u obrani siromaha svijeta, kojima se prijeti, koji su bez ugleda i čija su ljudska prava ugrožena. Danas je veliko mnoštvo ljudskih bića, slabih i bez obrane, čije je temeljno pravo na život pogaženo, kao što su, na poseban način, još nerođena djeca. Ako Crkva, na isteku prošlog stoljeća nije pristala šutjeti pred nepravdama tada na djelu, još manje može šutjeti danas, kad se društvenim nepravdama prošlosti, na žalost još uvijek ne prevladanima, na toliko strana svijeta, dodaju još teže nepravde i tlačenja, makar zamijenjene s elementima napretka u vidu organizacije novog svjetskog poretka.«³

3. Na pragu novog tisućljeća Crkva prepoznaje zaštitu i promicanje ljudskog života u svakom pogledu, od začeca pa do naravne smrti, kao povlašteno područje svoga pastoralnog djelovanja. Dapače uz zalaganje za siromašne i obespravljene, Crkva danas osjeća hitnost obnovljenoga pastoralnog zalaganja za život u izgradnji prave kulture života, pri čemu se sa smjelošću u pravom svjetlu promiče: ljudska osoba, ljudsko dostojanstvo i pravo na život. Naime, Crkva ne može zanemariti čovjeka, jer je čovjek, kako kaže Ivan Pavao II., prvi i osnovni *put Crkve*, put što ga je sam Krist zacrtao.⁴

Hrvatsko društvo u ovo vrijeme proživljava posebnu etičko-duhovnu krizu. Izgleda kao da se gubi zdrav osjećaj za hijerarhiju vrednota, gubi se kriterij razlikovanja onoga što je bitno od onoga što je promjenjivo. Duhovna praznina koju je u srcima ljudi ostavio totalitaristički sustav, rane nedavnog rata i nekritičnost prema konzumističkom mentalitetu utječu na stvaranje stanovitoga negativnog naboja u našoj javnosti što širi ozračje beznadnosti. Tome pridonose također oni prijedlozi koji idu za tim da se



roditeljima smanji financijska pomoć za djecu, a majkama skрати porodiljski dopust te ih se što prije odvoji od djece i dovede na posao. U pitanju je čovjek i njegov život u svim stadijima razvitka i sazrijevanja. Stoga je potrebno buditi nadu jer čovjek ne može živjeti bez nade.

Pitanje o ljudskom životu ima također posebnu dijalošku dimenziju. Na temi o ljudskom životu svi se susrećemo. Ona može i treba postati most koji povezuje razne skupine ljudi i kultura. Na tom putu i svjetlost vjere pomaže onome koji s dobrom voljom traži razloge nade i postavlja znakove nade. Na to nas potiču i obvezuju riječi Drugoga vatikanskog sabora koji ističe »da Božji narod i čovječanstvo, u koje je taj narod uključen, uzajamno služe jedan drugome; tako se poslanje Crkve ukazuje kao religiozno te tim samim duboko ljudsko«⁵.

II. IZBOR ŽIVOTA

4. Ovaj naš neponovljivi život živimo u vremenu mnogih zadivljujućih i zapanjujućih čovjekovih postignuća upravo na području života. Živimo ga u vrijeme velikih novosti, silnog razvoja, ali i nedostatka razmišljanja, odvagivanja i vrednovanja. Pozitivni znakovi u sadašnjem povijesnom trenutku, premda se teško probijaju, očituju se u brojnim pokretima i inicijativama za senzibilizaciju u prilog života. Tome treba pridodati i javno mnijenje protiv rata i smrtne kazne, zanimanje za bolju kvalitetu života, zdravu hranu i odgovornost za okoliš; velik doprinos solidarnosti u medicini, kao i razvoj bioetike. Sve to ide u prilog civilizacije ljubavi i života.



Samim time čovječanstvo u cjelini, a pogotovo oni koji odlučuju u politici i gospodarstvu, znanosti i kulturi stavljeni su u tešku i odgovornu situaciju odlučivanja i izbora. Otvorene su naime nove i neslućene mogućnosti da se ostvari više od onoga što je dopušteno. Stoga je potrebno postaviti pitanje o ljestvici vrednota koja je uvijek pretpostavljena u odlučivanju i djelovanju. To se očituje posvuda, a u najnovije vrijeme možda najočitije na području medicine. U prošlosti se činilo ono što je bilo moguće, poštujući Hipokratovu zakletvu; danas se pak nameće veliko pitanje: Je li dopušteno činiti sve ono što je čovjek sposoban učiniti?

5. S jedne strane u današnjem svijetu nesumnjivo raste poštivanje vrijednosti života i svijesti da njegova obrana i promicanje traže veće zalaganje i solidarnost od svijui i na svim razinama, ali s druge strane još uvijek traju, čak se i zaoštravaju brojni oblici prijetnje, nasilja i odbacivanja života, utoliko podmuklije što se više skrivaju iza lažnih civilizacijskih privida. Podsjećamo na pobačaj, eutanaziju, seksualno nasilje, zlostavljanje maloljetnika, posebno djece, zlorabu prenatalnog života povezanu s eksperimentiranjem na embrijima, drogu, alkoholizam, samoubojstva, ali i na nedostatak poticajnih mjera od strane države koje bi trebale buditi radost u davanju života i jamčiti sigurnost u njegovu razvitku i rastu. Kardinal Ratzinger govori o »istinskom ratu moćnih protiv slabih, ratu koji želi ukloniti hendikepirane, one koji smetaju, pa čak i one koji su samo siromašni i 'beskorisni' svojim postojanjem. U suradnji s državama golema su sredstva utrošena za uništenje osoba u zoru njihova života ili kad njihov život postaje ranjiv zbog nesreće ili bolesti, ili kad se on približava svom zalazu«⁶.



Nalazimo se pred dvama konkretnim i suprostavljenim načinima gledanja na ljudski život: jedan je *za* život, a drugi *protiv* života. Alternativa je postavljena između kulture života i kulture smrti. Između dva puta koji se međusobno isključuju i suprotstavljaju potrebno je izabrati. Ne može se ostati ravnodušan. Poziv iz knjige Ponovljenog zakona uvijek je aktualan: »Danas preda te stavljam: život i sreću, smrt i nesreću... Život, dakle, biraj, ljubeći Gospodina, Boga svoga, slušajući njegov glas, prijanjajući uz njega, da živiš ti i tvoje potomstvo« (Pnz 30, 15. 19. 20). Taj *danas* stvarno odjekuje svakog dana. To je poziv pojedincu i zajednici da izaberu život nasuprot smrti, da se opredijele za kulturu života, nasuprot kulturi smrti, da budu *za* život a ne *protiv* života. Pred tim izazovom nalazi se svaka civilizacija, svaka kultura, svaki narod, svaka skupina ljudi, svaki čovjek.

No, upozorenje iz Ponovljenog zakona je puno dublje. Ono gleda na život kao dar, zadaću i odgovornost. Taj je izbor etičko, moralno i vjersko opredjeljenje koje pripada svakoj ljudskoj osobi. Riječ je, naime, o tome da se vlastitom životu dade temeljno usmjerenje, što onda traži dosljednost života i ponašanja. To daje smisao ljudskom životu i ostvaruje nas u našoj čovječnosti. Od nas se traži da se odlučimo za život kako bismo zaista živjeli puninu svoga čovještva.

III. ODNOS IZMEĐU ŽIVOTA I SLOBODE

6. Danas se u ime slobode i kao njezina afirmacija nude različiti stavovi i ponašanja protivni životu. Neizbježno je, dakle, upitati se o odnosu između života i slobode. Život i sloboda su dvije nerazdvojive stvarnosti. U našoj se kulturi ponekad teško uspostavlja pravi odnos



između tih dviju vrijednosti. Često se taj odnos negira tako da se daje apsolutna i neosporiva uloga slobodi shvaćenoj kao samoodređenje, potvrda samog sebe, a kao oslobođenje od povezanosti s dobrom i istinom. Sloboda se ne gleda pozitivno, kao težnja prema dobru, pa se upada u izazov ili opasnost obezvređivanja samih temelja slobode. Drugim riječima, sloboda se uvijek ne vidi kao težnja prema dobru, nego kao apstraktna potvrda prava, ne vodeći računa o njezinu najdubljem značenju za osobu i zajednicu osoba.

7. Najdublji smisao ljudskog života sastoji se u ljubavi. Ona je najpotpunije ostvarenje slobode. »Čovjek ne može živjeti bez ljubavi. Sam po sebi on ostaje biće neshvatljivo, život mu ostaje lišen smisla, ako mu se ne objavi ljubav, ako se ne susretne s ljubavlju, ako je ne iskusi i ne usvoji, ako u njoj živo ne sudjeluje.«⁷ Čovjekova sposobnost da ljubi darujući se, daje životu njegov smisao. Samo dar samoga sebe uzdiže kvalitetu života. Čovjek se osjeća zrelim kada se otvara drugima i kad se dariva. Dajući se jedni drugima u ljubavi, pomažemo jedni drugima živjeti, postajemo slobodni i u pravom se smislu ostvarujemo. Čovjek je zaista slobodan kad se, kao gospodar samoga sebe, zna darivati drugima. Upravo po iskrenom daru samoga sebe moguće je dati pravi smisao životu te živjeti i ostvariti puninu vlastite slobode. Nema prave slobode ondje gdje život, svaki ljudski život nije prihvaćen i ljubljen.

8. Život je ispunjen smislom kada je dar koji se komunicira i koji komunicira, kad ulazi u komunikaciju darova. Tada život poprima svoju puninu i doseže pravu kvalitetu koja se sastoji u samoj biti života: daru koji je darovan i koji treba uzvratiti. Ovdje nalazimo odnos s otajstvom



zajedništva i dara Presvetoga Trojstva. Život Božanskoga Trojstva jest komunikacija, darivanje od Oca do Sina u ljubavi Duha Svetoga. Božanska komunikacija je prije svega komunikacija života. Čovjek je pak Božji odraz u svijetu. Ta veli Pismo: »Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih« (Post 1,27).

Objava nas, nadalje, uči kako je rast u slobodi povezan s rastom u ljubavi. Sveti Pavao to posebno ističe kada slobodu predstavlja kao mogućnost i poziv čovjeku da živi po Duhu, tj. prema zahtjevima ljubavi. Ti nam se zahtjevi predstavljaju kao zakon slobode sinova i kćeri Božjih. Nadasve nam pak Isusovo iskustvo pokazuje kako se u slobodnom darivanju samoga sebe sve do kraja, do smrti na križu, potpuno ostvaruje sloboda. U svjetlu otajstva Isusova križa moguće je shvatiti da samo u bezuvjetnom daru samoga sebe čovjek nalazi okus življenja, postiže smisao svog postojanja te u svojoj prolaznosti ostvaruje neprolaznu puninu dobra.

IV. KRŠĆANINE, SPOZNAJ SVOJE DOSTOJANSTVO

9. Budući da naše poimanje čovjeka određuje naš odnos prema čovjeku, prema njegovu životu, neizbježno je pitanje same antropologije – znanosti o čovjeku. Osnovno je pitanje: Tko je čovjek, u čemu leži njegovo dostojanstvo i koja je vrijednost i smisao njegova života?

Kao što su čovjeku potrebna i darovana dva krila – razum i vjera – da se uzdigne do Boga⁸, isto tako su mu potrebna i darovana ta ista dva krila da se uzdigne do sebe sama, do svoje veličine, tj. da otkrije i prizna vrijednost i dostojanstvo svoga bića. Ostajući samo na biološkim, pozitivno znanstvenim podacima, nikada nećemo stići do autentične slike čovjeka, do



njegova dostojanstva. Čovjek je, naime, više od zbroja svih svojih pojedinih bioloških sastojnica. Biologijske spoznaje jesu potrebne, ali nisu dostatne.

Podaci pozitivnih znanosti govore nešto o čovjeku i njegovu materijalnom ustroju, o njegovim mogućnostima, o njegovoj ograničenosti i uvjetovanosti. Da bismo dohvatili čovjekovo dostojanstvo, potreban nam je cjelovit pogled na čovjeka, potrebno nam je još filozofijsko i teologijsko domišljanje i vrednovanje svih datosti pozitivnih znanosti. Tu se onda potvrđuju riječi velikoga kršćanskog mislioca Pascala: »Čovjek neizmjerljivo nadilazi čovjeka.«⁹

10. Čovjeka spoznajemo svjetlom razuma kao jedinstveno tjelesno-duhovno biće, obdareno razumom i slobodom, sposobnošću samoodređenja i odgovornosti. Čovjek spoznaje dobro i zlo; glas savjesti nepokolebljivo mu nalaže da čini dobro a izbjegava zlo. Veliki filozof antike, Aristotel, kaže: »Jedino je ljudima svojstveno da imaju osjećaje dobra i zla, pravde i nepravde i druga osjećanja istoga reda.«¹⁰ Ako svjesno i slobodno djeluje u skladu sa zahtjevom doživljenih moralnih vrijednosti, čovjek doživljava pohvalu savjesti; djeluje li protiv spoznatih moralnih vrijednosti, doživljava ukor, krivnju i grižnju savjesti. Upravo se u tim osobitostima i krije izvor čovjekova osobnog dostojanstva, kao i njegove različitosti od svih drugih bića na zemlji.

Teološko razmišljanje polazi od datosti razumski stečene spoznaje i Božje objave, Božje poruke čovjeku i o čovjeku. Prve stranice Biblije govore nam da je čovjek predmet sasvim osobite stvaralačke Božje odluke i zahvata. Čovjek je jedini od svih bića stvoren na sliku Božju. Tu nalazimo Božju definiciju čovjeka: »Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična« (Post 1,26). Iz sveukupne Objave znamo da je Bog razumno, slobodno,



mudro biće. Štoviše: »Bog je ljubav« (1 Iv 4,8). Na tu je sliku čovjek stvoren, i te bi slike čovjek u svom životu trebao biti odsjaj.

11. Biblijski gledano, sve je stvaranje svijeta bilo samo uvertira u pojavak čovjeka. Samo se pred čovjekom psalmist, zadivljen, obraća Stvoritelju: »Što je čovjek da ga se spominješ, sin čovječji te ga pohodiš?« I nalazi odgovor: »Ti ga učini malo manjim od Boga, slavom i sjajem njega okruni« (Ps 8,5.6). Pojedinač, osoba ne postaje subjekt tek po rođenju, ne ulazi u svijet Božje ljubavi tek nakon rođenja; svaki je pojedinac ljubljen i posvećen već od samog svog oblikovanja u majčinoj utrobi. Stoga Jeremija prorok zanosno prenosi Božju poruku: »Dođe mi riječ Gospodnja: Prije nego što te oblikovah u majčinoj utrobi, ja te znadoh; prije nego što iz krila majčina izađe, ja te posvetih« (Jer 1, 4-5). Svojim utjelovljenjem i životom, Isus, Bogo-čovjek, posvetio je i posebnom čašću i dostojanstvom zaodjenuo svekoliki ljudski život: od začeca do smrti. Razmatrajući nad tim božićnim otajstvom sveti Lav Veliki zanosno kliče: „Kršćanine, upoznaj svoje dostojanstvo.«¹¹

Biblijska i kršćanska antropologija gleda čovjeka kao jedinstveno tjelesno-duhovno biće. Čovjek je duša ukoliko je animiran Duhom života. On po zakonitostima tijela ulazi u prolaznost i smrtnost stvorenja ovoga svijeta, ujedno je biće za smrt i za život, za vremenitost i za vječnost. Duh označava njegovu otvorenost Bogu i vječnosti. Po tjelesnoj se dimenziji izriče i manifestira svijetu izvan sebe; tijelo je medij komunikacije. Čovjek je *dušom i tijelom jedan*, kako ističe Drugi vatikanski sabor¹². U jedinstvenosti svoga tjelesno-duhovnog bića čovjek živi trajnu napetost sadašnje biološke prolaznosti i života budućega vijeka po uskrsnuću i preobrazbi tijela.



12. Ljudski tjelesni život, od začeca do naravne smrti, temelj je, pretpostavka i uvjet za svako ljudsko iskustvo i ostvarenje, te predstavlja najosnovnije od svih dobara. Ne postoji neko drugo vremenito dobro koje bi se moglo mjeriti s tim dobrom tjelesnog života. Ljudski tjelesni život jest način postojanja pojedinca, mjesto slobode i osnovica neponovljive osobne povijesti, čovjekove pojavnosti drugima. On je uvjet i mjesto gdje se ostvaruje Božji poziv upravljen pojedincu da se postupno sve više ostvaruje na »sliku Božju«, na koju je stvoren. Zato se svaki zahvat u čovjekovo tijelo tiče i njegove osobe koja se izriče po tijelu. Poštivanje nepovredivosti ljudske osobe u njezinoj tjelesno-duhovnoj cjelovitosti, od začeca do naravne smrti, postaje kriterij svih naših odnosa i prema tjelesnom životu čovjeka.

U svom vremenitom životu čovjek gradi svoju vječnost. Zato nisu sporedna pitanja: Kada započinje pojedinačni ljudski život, kako će ga osoba proživjeti, kada, gdje i kako će umrijeti, tj. zamijeniti ovaj prolazni život onim vječnim? U svjetlu vjere čovjekovo je osobno dostojanstvo dar i plod Božje ljubavi prema čovjeku i bitno je vezano uz njegovo biće upravo ukoliko je čovjek. Ljudsko dostojanstvo, utemeljeno na bezuvjetnoj i vječno vjernoj ljubavi nebeskog Oca, nije nešto izvanjsko, ovisno o stanju zdravlja ili bolesti, pa čak ni osobne krivnje. Dostojanstvo ljudske osobe po svojoj je naravi neodrecivo, neizgubivo i neotuđivo. Netko ga može ustanoviti ili otkriti, poštivati ili ne poštivati, ali ga ne može ni dodijeliti ni oduzeti. Ljudsko dostojanstvo je izvan dosega čovjekove moći. Ono je tu bez obzira na okolnosti u kojima pojedinac živi. Čovjek ne može biti lišen svoje bitne oznake i dostojanstva: da je slika Božja.



V. NEKE NAROČITE POVREDE ŽIVOTA

13. Na temelju istaknutih svojstava ljudskog života rađa se strahopoštovanje pred životom svakog pojedinca od njegova početka pa sve do svršetka ovozemnog životnog puta. Zato, kad u običnom ali i u službenom govoru kažemo da je ljudski život svet, želimo posvijestiti ovo: »Ljudski je život svet jer od samog svog početka uključuje 'Božje stvaralačko djelovanje', i zauvijek ostaje u posebnom odnosu sa Stvoriteljem, svojom jedinom svrhom. Bog je jedini gospodar života od njegova početka do njegova svršetka: nitko i ni u kojim okolnostima ne može sebi uzeti pravo da izravno uništi nevino ljudsko biće.«¹³ U ovom poglavlju zaustavit ćemo se na nekim naročitim povredama ljudskog života.

a) Pobačaj

14. Jedna od bolnih povreda ljudskog života jest namjerni pobačaj. Pojava pobačaja, na razne načine, zabilježena je gotovo kod svih naroda, i u svim vremenskim razdobljima. Istodobno, etičko-moralni osjećaj i liječnička savjest jasno su upozoravali na zlo koje stoji u djelu pobačaja. Jasno je to zapisano u Hipokratovoj zakletvi (4. st. pr. Kr.): »Neću dati ženi sredstvo za pometnuće ploda.« Ta je svijest vrijedila, više-manje, sve do polovice prošlog stoljeća, do pojave liberalno-buržuskog individualizma i radikalnog marksizma. Prvi zakon o pobačaju donesen je, što je vrlo znakovito, u Sovjetskom Savezu.



Druga polovica dvadesetog stoljeća ostat će obilježena kao vrijeme velikih i snažnih pokreta za pobačaj i protiv pobačaja. U previranju su temeljni nazori i pogledi. Žustre se rasprave vode oko dva značajna pravna pojma: depenalizacija i legalizacija pobačaja. Značajna je i jedna pojava i na razini jezika, govora. Riječ pobačaj, abortus izbjegava se: namjerno se stvara individualna i kolektivna obmana. Uvode se novi nazivi: čišćenje, prekid trudnoće – dok je u pitanju zapravo prekid života. Umjesto o djetetu govori se o preembriju, embriju, fetusu, plodu začeca, grumenu staničja. Naglasak se stavlja na događaj u vezi sa ženom, a dijete, ako se o njemu uopće govori, odlazi u drugi plan: premda se upravo o njemu radi, o njegovim pravima, o njegovu životu i smrti. Nije moguće ne primijetiti kako je na djelu sofisticirano lingvističko inženjerstvo, ne bi li se prikrilo pravo pitanje savjesti, prava i morala.

15. Peta zapovijed: »Ne ubij« (Izl 20,13; Pnz 5,17) prije svega izričaj je Božje ljubavi prema čovjeku. U svojem pozitivnom smislu zapovijed znači: poštuj, čuvaj, ljubi život. Mladiću koji traži put u život, Isus odgovara, na prvom mjestu: »Ne ubij« (Mt 19,18), a zatim nabroja i druge zapovijedi Dekaloga. U obrani svetosti i nepovredivosti nevinoga ljudskog života, u bilo kojem razdoblju, od začeca pa do naravne smrti, papa Ivan Pavao II. nije mogao biti jasniji od onoga što kaže u enciklici *Evandjelje života*: »Vlašću koju je Krist dao Petru i njegovim nasljednicima, u zajedništvu s biskupima Katoličke Crkve, potvrđujem da je izravno i hotimično ubojstvo nedužnog ljudskog bića uvijek teško nemoralno.«¹⁴

Svaki namjerno izvedeni pobačaj ima uvijek dvije neposredne, i treću posrednu, žrtvu: dijete i majku, a novija istraživanja pokazuju da ni otac nije izuzet od psihičkih tegoba. Napose je majka, kao vrelo života, po svojoj



naravi zaštitnica života. Ali ni otac nije ništa manje čimbenik i nositelj odgovornosti za nastanak i sudbinu novog bića. Na oca se uglavnom redovito zaboravlja, čak mu se zakonski pokušava nijekati pravo utjecaja na sudbinu nerođenog, sve dok ne mora plaćati alimentaciju. Posljedice pobačaja, fizičke i psihičke, najviše pogađaju majku. Čin pobačaja nije usmjeren samo protiv života, nego je i protiv naravi. Naime, u pobačaju ne samo da je izigrana pojedina žena, majka, izigrano je i samo majčinstvo. To je najveća izdaja s kojom se ljudsko biće može susresti: izdaja temeljnog povjerenja ljudskog bića koje je životno sudbinski vezano uz majku, vezano čak i fizički. To mjesto, majčino krilo, koje je po svojoj naravi najnježnije i najsigurnije prebivalište djeteta, postaje mjestom najvišeg rizika za djetetov život.

16. Crkva zna i razumije da se trudna žena može naći u tjeskobnim stanjima, pod teškim pritiscima, napuštena od najbližih, upravo od onih koji bi joj trebali biti potpora, o čemu izričito govori Ivan Pavao II. u enciklici *Evanđelje života*¹⁵. Suvremeni način, uvjeti i mogućnosti života, rada i stanovanja, stanje zdravlja i bolesti, mogu dovesti bračni par u tešku situaciju i dilemu pred nadolazećim novim članom obitelji. Tu je i negativno društveno ozračje neprijateljsko prema djetetu, što je vidljivo i u propustima i novim opterećenjima u predloženim političkim odlukama koje se tiču obitelji. Ozakonjenje pobačaja sigurno povećava njegovo slobodno izvršavanje i uvijek je sigurni izlaz više za razne izgovore negoli za teške slučajeve. Te i druge žalosne činjenice i okolnosti mogu utjecati na stupanj odgovornosti, ali nikako ne mogu opravdati takvo djelo.

Najdjelotvorniji način »liječenja« pobačaja bit će, kao i uvijek, susret s istinom o životu, solidna prevencija: iscrpna i pouzdana informacija, a



istodobno odgoj za temeljnu odgovornost pred životom. Zato svim srcem preporučujem i podupirem savjetovališta za mlade, bračna savjetovališta s programom pripreme na brak i odgovorno roditeljstvo, gdje će se jasno i otvoreno izlagati poziv na ljepotu odgovorne zaručničke i bračne ljubavi, odgovornog roditeljstva; gdje će se napasti i iskušenju pobačaja moći pružiti djelotvorna alternativa ohrabrenja i radosti u prihvaćanju novog života.

Ako je vjerovati posljednjim službenim statistikama, broj se namjerno izvedenih pobačaja značajno smanjio.¹⁶ Istodobno, i broj se rođene djece smanjio, a ne povećao. Ta činjenica zabrinjava i pobuđuje velike sumnje: Jesu li na djelu neka druga zla i neredi? Volio bih da to nije. Štoviše, na završetku ove jubilejske godine predlažem i pozivam sve ljude dobre volje na opće izmirenje sa životom: izmirenje majke i života, izmirenje oca i života, izmirenje obitelji i života, izmirenje društva i života, izmirenje zakona i života, izmirenje ustava i života, izmirenje savjesti i života. Život nije prijetnja, život je radost – ponekad zahtjevna radost. Život je uvijek blagoslov.

b) Samoubojstvo

17. Čovjek je po svojoj naravi zaljubljen u život. Štoviše, ima dojam da život teče spontano, bez kraja. To više iznenađuje i zastrašuje i u našem narodu, ovih posljednjih godina, sve češća pojava samoubojstva: u starijoj dobi, u punoj dobi života, štoviše u mladenačkoj i u djetinjoj dobi. Tim činom čovjek diže ruku sam na svoj život, djeluje protiv naravnog nagona za životom, bira ono što zacijelo u redovitim okolnostima nikad ne bi učinio. Takav nas čin upućuje na razmišljanje da se dotična osoba



vjerojatno nalazi u teškom nutarnjem ili vanjskom stanju: u neizvjesnosti i napuštenosti, bez prijateljstva i ljubavi, u patnji i tjeskobi, umorna od života, bez vjere i nade. Očito je i to da se uz pad istinskog religioznog iskustva i življenja pojavljuje progresivno povećanje broja samoubojstava.

Koliko god se nalazili pred misterijem pojedinačnog života, savjesti, uvjetovanosti odluke, koliko god duboko suosjećali s dotičnom osobom i s njezinim najbližima, ne možemo ne upozoriti da je takav postupak uvijek moralno težak čin protiv života, i da sa sobom nosi opasnost zaraze društvenog ozračja. Možda se upravo o tom posljednjem vidu premalo razmišlja kad se u tančine, kao s užitkom ili za zabavu, opisuju i prikazuju sve pojedinosti takva čina. Nije na nama suditi o vječnoj sudbini tih pojedinaca. Crkva moli i za one koji su si oduzeli život. Ona nas i danas podsjeća: „Svatko je za svoj život odgovoran pred Bogom koji mu ga je darovao. On ostaje vrhovni gospodar života. Mi smo dužni prihvaćati život sa zahvalnošću i čuvati ga njemu na čast a sebi na spasenje. Upravitelji smo a ne vlasnici života koji nam je Bog povjerio. Njime ne raspolažemo.«¹⁷

Temeljni je smisao svakog života dijalog s Bogom, i onda kad se taj dijalog vodi duž križnog puta, i na Kalvariji. Na svim putima života Bog je, u Isusu Kristu, nazočan uz svakog čovjeka. Za čovjeka vjernika ni jedna situacija ne može biti beznadna. Nije moguće zamisliti stanje u kojem bi samoubojstvo bilo razuman i zakonit čin. Život je uvijek novo područje mogućnosti i izazova za dobro. Na onima koji, bilo pojedinci bilo skupine, otežavaju ili zagorčuju ljudima život, dovodeći pojedince u teška iskušenja, leži teška moralna obveza da uklone te terete. Redovito je u osobnom životu potrebno preispitivati vlastite vrednote te molitvom i žrtvom i nadvladavanjem teškoća stvarati zalihe, pričuve otpornosti i jakosti za



časove iskušenja. Za sreću je potrebno tako malo: mir u duši, a ne izvanjska propadljiva dobra ili uspjeh.

Na ovome mjestu htio bih pohvaliti i potaknuti na još veće zalaganje sve one ustanove, udruge građana i pojedince koji, neovisno o svjetonazoru, spremno pomažu djelom i savjetom onima koji zbog raznih nama često nepoznatih razloga zapadaju u krizna stanja, te su nerijetko i u napasti da dignu ruku na same sebe. Svima koji u tom smislu preventivno djeluju i državni organi i druge ustanove trebaju dati materijalnu i svaku drugu pomoć.

c) Eutanazija

18. Od vremena do vremena rasprava o eutanaziji ponovno se razbuktava. Prizivi za eutanazijom dolaze navodno, iz humanih motiva, a iz nehumanog okružja umiranja: bilo zbog teških boli, tjelesnih i duševnih, bilo zbog pretjeranog tehniziranog pristupa medicine. Crkveni dokumenti govore o eutanaziji u danas općenito prihvaćenom pojmu, ukoliko je to ubojstvo iz samilosti ili potpomognuto samoubojstvo: »Pod izrazom eutanazija misli se na čin ili propust koji po svojoj naravi ili s nakanom uzrokuje smrt kako bi se na taj način uklonila svaka bol. Eutanazija se, dakle, sastoji u nakani volje i u primijenjenim postupcima.«¹⁸ Želi se, naime, ukloniti bol ubojstvom čovjeka, a u ostvarivanju toga cilja primjenjuju se ubojita sredstva.

Već je u izjavi o eutanaziji jasno izražen stav Crkve: »Nitko i ništa ne može nekoga ovlastiti da zada smrt nekom nevinom ljudskom biću, bilo da se radi o zametku ili embriju, djetetu ili odraslom, starcu, neizlječivom bolesniku ili nekome koji je u agoniji. Nitko ne može tražiti taj ubojnički



postupak ni za sebe ni za drugoga koji je povjeren njegovoj brizi, niti na nj pristati, izričito ili uključivo.«¹⁹ Sažimajući katolički nauk, Ivan Pavao II. u enciklici *Evandjelje života* potvrđuje da je »eutanazija teška povreda Božjega zakona, ukoliko je namjerno ubojstvo ljudske osobe moralno neprihvatljivo«.²⁰ Eutanazija je – to je najmanje što se može reći – dvojbeno afirmacija navodnog humanizma, a sigurno je očita negacija svakog humanizma. Eutanazija kao dio programirane kulture smrti, nasilje nad životom, ponižava čovjeka u njegovom završnom stadiju života i utječe na njegovu vječnost, jer skraćuje vrijeme koje Bog daje čovjeku za sazrijevanje, pa makar i kroz patnju.

Hrvatski zakon ne poznaje eutanaziju po imenu, ali govori o *usmrćenju na zahtjev*, predviđajući ozbiljnu kaznu zatvora.²¹ Eutanazija kao pomoć pri umiranju ili pospješivanje umiranja na zahtjev u hrvatskom se zakonodavstvu, s pravom, smatra ubojstvom čovjeka te je ubrojena u poglavlje o kaznenim djelima protiv života i tijela.

d) Ovisnosti

19. Pojava ovisnosti – o alkoholu, nikotinu, drogi – nije neka novost našeg vremena, neki posebni proizvod psiholoških, socioloških ili kulturnih čimbenika našeg doba. Ovisnost se pamti i poznaje od davnina. Novost je da se opojna sredstva danas industrijski proizvode i masovno troše, da je tu posrijedi neobična trgovina – čak i legalizirana zarada i izrabljivanje. Pojedinci i cijela mnoštva mladih kupuju iznimno skupi i podmukli otrov za vlastito uništenje. Suvremenu zlorabu droge, napose



u nekim zemljama, prati i kuga dvadesetog stoljeća – AIDS, smrtonosna virusna zaraza.

Duh čovjekov, duh je nezatomljive dinamike, vječnog propinjanja i nikad posvemašnjeg smiraja unutar ovozemaljskog obzora postojanja. Ta čežnja za puninom vlastitoga bića ne izvire samo iz čovjekove razumske nego također, možda još i više, iz osjećajne naravi. Autentično zdravi ljudski duh ne može se potpuno i konačno zadovoljiti nikakvom vrednotom prolaznosti. Taj nemir i neutaživost čovjekova duha posebno se očituje u doba prijelaza iz adolescencije u zrelu odraslu dob, tj. u naponu rascvata obzora afektivnog i intelektualnog svijeta mlade osobe. To je zapravo vrijeme osjećajne razigranosti, zaljubljenosti, oduševljenja i predanja velikim nesebičnim idealima solidarnosti i altruizma, vjere i duhovnosti.

20. Na naše iznenađenje, susrećemo sasvim suprotne pojave. Susrećemo, naime, upravo mlade ljude, mladiće i djevojke bez ikakva ideala, zanosa i iščekivanja budućnosti. Svim svojim ponašanjem proturječe svome istinskome biću. Jedna ograničena, privremena, prolazna vrednota, jedan užitak kadar je zasjeniti i potpuno prekriti sav horizont zanimanja i nazora na svijet i život. Čovjek je zatvoren u svoj mali krug bez izlaza, upada u lažni osjećaj samoostvarenja punine bića, jakosti, afirmacije, samozadovoljstva; postizava varljivi, iluzorni osjećaj oslobođenja, rješenja životnih problema i zadaća. A svaki dalji korak traži novu, veću dozu da bi se postigao i donekle sačuvao taj doživljaj; takva osoba više ne može opstati bez toga, postala je ovisnik, zarobljenik koji uništava sama sebe na tjelesnoj i duhovnoj razini. Otklon od istine i prihvat laži nužno vodi u smrt. Sâm je Isus na to izričito upozorio govoreći o iskonskom zavodniku,



varalici i ubojici: „On bijaše čovjekoubojica od početka i ne stajaše u istini... jer je lažac i otac laži« (Iv 8, 44).

Uzroci su pada u ovisnosti mnogostruki: puka radoznalost, zlobno zavođenje, nezdrave životne okolnosti, kriza identiteta, kriza u obitelji, stvarni ili umišljeni sukobi s okolinom, izoliranost i svakidašnje frustracije, gubitak smisla života i transcendencije, lažna afirmacija, naprosto nedostatak životno važnih vrijednosti koji se očituje kao psihološke, socijalne i religiozne praznine.

21. Sasvim konkretno: Gledajući s religioznog stajališta, zloraba droge je u sukobu s petom zapovijedi Dekaloga. Sama zapovijed: »Ne ubij« (Izl 20,13), u svom pozitivnom izričaju zapravo glasi: Poštuj, čuvaj, unapređuj život, vlastiti i tuđi. Uzimanje droge nijekanje je svega toga, bilo djelomice bilo u cijelosti: ubija duh razarajući zanimanje za više vrednote, za školu, za odgoj, za poštivanje sebe i drugih. Smrt duha neizbježno se prenosi na područje tjelesnosti, na tjelesni život: bilo da ga slabi, sakati ili čak ubija; droga pogađa duh i tijelo.

Postoji li i koji je izlaz iz svijeta droge? Govoreći mladeži, Ivan Pavao II. je upozorio na put oslobođenja: »To zlo, uljelo u osobe i strukture, treba biti pobijeđeno novim zalaganjem odgovornosti, unutar struktura društvenog života, i posebice po ponudi alternativnih modela života.«²² Potrebno je izgrađivati novu kulturu, kulturu života, odvažnosti i dobrog primjera. Ni naša domaća Crkva nije mogla ostati neosjetljiva na taj problem, jednako na teorijskoj kao i na praktičnoj razini.²³

Činjenica je da je usvajanje kulture odricanja potrebno za svaki ljudski život, koji iole želi biti na etičko-moralnoj visini. Ako čovjek želi na dugu stazu ostati i još više postajati ljudski, u skladu sa svojim istinskim



dostojanstvom osobe stvorene na sliku Božju, tek po kulturi odricanja postiže unutarnji stav rastojanja, nenavezanosti, neovisnosti, slobode spram svih prolaznih stvari i vrednota. Ljubav je temeljna dimenzija ljudske osobe i ljudskog života. Mladež bez istinske ljubavi, bez radosti života, bez jasnoga smisla života traži nadomjestak u zavodljivosti droge, i tako postaje unosnim tržištem za drogu. Odgoj mladeži za istinsku radost i ljubav, koja je i zahtjevna, najdjelotvorniji je lijek protiv svake ovisnosti.

22. U susretu s drogom, s vješto organiziranom navalom droge, pojedinac je nemoćan, ali zato postoji mogućnost i obveza udruženog djelovanja, bilo u crkvenim bilo u građanskim udruženjima. Na prevenciji, sprečavanju i suzbijanju droge treba se djelotvorno založiti cjelokupna društvena zajednica na nacionalnoj, na županijskim i gradskim razinama. Prigodna laskava obećanja, rješenja problema droge putem legalizacije tzv. lakih droga, nisu drugo doli – svjesno i smišljeno te nesvjesno i naivno – drogiranje javnog mnijenja kako bi se veće zlo opravdalo ili barem prikrilo. Iskustvo pokazuje da samo potpuno odreknuće i oslobođenje od droge dovodi do ponovnog stjecanja individualne slobode. Stoga su pohvale vrijedna sva nastojanja – javna i pojedinačna – i svi pokreti zajednica u kojima se stvarno nudi stil života bez droge, gdje se mladi osposobljavaju za ponovni samostalni život. I dok se u posljednje vrijeme posvećuje dužna pozornost problemu zlorabe droge, neka se ne zaborave opasnosti i žrtve pošasti alkohola i duhana: kod pojedinaca, u krugu obitelji i na razini nacije.

Svi koji sudjeluju u tom napornom i zahtjevnom, a naročito humanom i plemenitom pothvatu svjedoče, te nose radost i nadu oboljelima, njihovim obiteljima, Crkvi i cijelome društvu. Štoviše, oni su



oživotvoreni evanđeoski ideali milosrdnog Samarijanca i Šimuna Cirenca, žena s Križnog puta; uočavaju patnje, suosjećaju, pokreću se, vedre zamračena lica, vraćaju nadu, obnavljaju snagu života i dostojanstvo ljudske osobe. Kako se ne sjetiti Isusovih riječi: »Što god učiniste jednome od ove moje najmanje braće, meni učiniste« (Mt 25,40).

VI. ZAKON U SLUŽBI ŽIVOTA

23. Čovjeka dostojno djelovanje je ono koje proizlazi iz dubokog uvjerenja i ljubavi prema dobru, prema vrednotama, konačno, prema vrhovnoj vrednoti i dobru, a koje je Bog sâm. U tom je svjetlu očito da za istinski moralnog čovjeka, za autentičnog vjernika i nije od bitne važnosti kakav je neki zakon. Moralni čovjek nadvisuje zakon. Zakon je minimum, samo najniža stuba morala, kamen međaš izvan kojeg nema života. Međutim, ne valja podcijeniti psihološku i društvenu ulogu zakona. Redovito se misli da je ono što je zakonom dopušteno, ujedno i dobro. Na taj način nemoralan zakon truje moralno ozračje. Zakon koji dopušta zle radnje, sam po sebi nikoga ne sili da čini zlo, ali otvara vrata zlog djelovanja, pa čak i manje ili više otvorenu mogućnost prisile u tom smjeru.

Iskustvo pokazuje da je zbog ljudske slabosti nerijetko potrebna i vanjska motivacija za ispravno djelovanje, a to se postiže putem zakona. Smisao i cilj zakona je jamčiti i promicati temeljne vrednote, zajedničko dobro. Najveće dobro svake zajednice je život svih pojedinaca i život svakog pojedinca napose. Ako nisu zajamčeni svi životi, nije zajamčen niti jedan. Inače bi se dovela u pitanje temeljna jednakost, ravnopravnost i dostojanstvo svih ljudi. U društvu jednakih, što bi trebala biti demokracija, nije moguće da jedan pojedinac zaniječe pravo na život nekom drugom



pojedincu. Pravna država ima neizostavnu obvezu štiti ljudski život na svim njegovim stadijima, od začeca do naravne smrti. Tako je uloga zakona štiti i promicati ćudoređe, etičko-moralna dobra.

24. Istodobno, svjedoci smo da zakon preuzima prvenstvo morala, prvenstvo savjesti. Kao da moral ovisi o zakonu, a ne obratno. Upravo je moral temelj zakona. Bolno iskustvo potvrđuje kako su mogući nemoralni zakoni, bilo u diktaturi bilo u demokraciji. Demokracija ne znači etički relativizam, anarhiju vrednota. Naprotiv, kako kaže Ivan Pavao II., »civilni zakon mora svim članovima društva osigurati poštovanje određenih osnovnih prava, koja po naravi pripadaju osobi, a koja svaki pozitivni zakon mora priznati i jamčiti. Prvo i temeljno pravo među svima je nepovredivo pravo na život svakog nedužnog ljudskog bića.«²⁴ Živimo u vremenu teškog proturječja u životno važnim pitanjima: dok pojedinci zahtijevaju za sebe punu moralnu autonomiju, od drugih traže da stave na stranu vlastito uvjerenje savjesti i da se podlože kriteriju mišljenja većine. U praksi to bi značilo da misle i vjeruju jedno a rade drugo, da budu osobe u sebi podijeljene.

Vrijednost demokracije stoji i pada s vrednotama koje ona utjelovljuje ili promiče. Apsolutna primjena načela većine lako može postati – ako više ne podliježe moralnom kriteriju obvezujućem za sve – tiranija koja se u slučaju ozakonjenja pobačaja i eutanazije usmjeruje upravo protiv najslabijih. Zakoni koji proturječe temeljnim moralnim vrednotama nisu pravednost nego reguliranje nepravednosti. „Pobačaj i eutanazija su, dakle, zločini za koje nikakav ljudski zakon ne može dati odobrenje. Zakoni te vrste ne samo što ne stvaraju nikakvu obavezu u savjesti, nego prije pokreću tešku i preciznu obvezu da im se suprotstavi prigovor savjesti.«²⁵



Da bi jamčila minimum morala, država mora omogućiti svim djelatnicima u zdravstvu pravo odbijanja sudjelovanja u savjetodavnoj, pripremnoj i izvršnoj fazi u činima protiv života. Nitko ne smije biti prisiljen sudjelovati u zlom činu drugoga. »Tko se poziva na prigovor savjesti, mora biti zaštićen ne samo od kaznenih mjera nego i od bilo koje štete na zakonskom, disciplinskom, ekonomskom i stručnom planu.«²⁶ Znamo da time dotičemo bolno pitanje mnogih mladih ljudi koji tijekom svoje stručne izobrazbe upadaju u tjeskobne dileme i nailaze na teške, a ponekad i nepremostive zapreke. Valja jasno reći: Ne može se prihvatiti stanje da postoje neka zvanja ili radna mjesta iz kojih su pojedinci isključeni samo zbog vjernosti svojoj dobro formiranoj savjesti.

VII. ŽIVOT I SOLIDARNOST

25. Suvremeni čovjek s pravom je osjetljiv na kakvoću svoga života. On, kako kaže Koncil, žeda »za punim i slobodnim životom dostojnim čovjeka«.²⁷ Pogoden je sve većim izazovom za neprestanim povećanjem životnog standarda do te mjere da je, upravo psihološki, sve teže i onima koji objektivno nisu siromašni. Takvi često svoju otvorenost novom životu i svoje temeljno zadovoljstvo sa svojim životom neopravdano uvjetuju uz poboljšanje svoga životnog standarda. Bez svake sumnje, zadaća je svih društvenih snaga i svih vjernika da u okviru svojih mogućnosti pridonesu razvijanju odgovornosti na socijalnom, gospodarskom i političkom planu kako bi se svima, a osobito socijalno najugroženijima, podigao standard života, no nužno je izgrađivati svijest da »čovjek više vrijedi po onome što jest negoli po onome što ima«.²⁸



Ipak nezaposleni, stariji koji nemaju ni ono minimalno potrebno za život, obitelji s brojnom djecom, kao i one obitelji koje više ne mogu omogućiti školovanje svoje djece – naša su stvarnost i za sve nas izazov da iskažemo svoju solidarnost. Koncil uči: »...svatko mora smatrati svoga bližnjega, ne izuzevši nikoga, kao ‘drugoga samoga sebe’ u prvom redu vodeći brigu o njegovu životu i o sredstvima koja su mu potrebna za dostojan život, da ne nasljeđuje onog bogataša koji nije vodio nikakve brige o siromašnom Lazaru.«²⁹

VIII. DOSTOJANSTVO I POSLANJE STARIJIH

26. Demografsko starenje fenomen je sasvim specifičan za ovo naše stoljeće. Ljudi danas žive dulje, a s padom stope porođaja stalno raste postotak starijih ljudi u okviru cjelokupnog pučanstva. Nekada je stara osoba bila rijetkost, i oličenje mudrosti, te izrazito cijenjena, napose u nekim kulturama. O tome govori i Biblija: »Ustani pred sijedom glavom; poštuj lice starca« (Lev 19,32). Brojni dani i godine su na cijeni i znak su mudrosti: »Nauči nas dane naše brojiti, da steknemo mudro srce« (Ps 90,12). A stariji su poželjni jer »rod donose i u starosti« (Ps 92,15). U suvremenom društvu, pogotovo onom razvijenom, starijih je velik broj. To stanje sa sobom donosi neizbježive posljedice ne samo na gospodarskom nego i na društvenom, zdravstvenom i vjerskom području.

Mi živimo u svijetu koji je obilježen kultom mladosti. Širi se osjećaj da svatko mora ostati mlad ili da barem mora odavati vanjski izgled da je još mlad. Jesu li novi naraštaji kadri prihvatiti svoj identitet, istinu svoga života: stvarnost dozrijevanja, starenja? Masovno samozavaravanje ništa ne



mijenja na jednostavnoj činjenici da zapravo svatko pomalo postaje stariji i da se s tom stvarnošću bezuvjetno mora suočiti. Starenje je jedna od ozbiljnih zadaća u čovjekovu razvoju i može uroditi bolnim negativnim iskustvima, kao što su: osamljenost, nesigurnost, zaokupljenost sobom, tjeskobna briga za materijalno, mrzovolja, gubitak zanimanja za druge. Tako jedna od najvećih prilika rasta i ljudskog razvoja može biti upropaštena ako se ne shvati da je proces starenja velik izazov za dozrijevanje – za rast na ljudskoj razini, da čovjek postane potpuniji i cjelovitiji u samom sebi.

Posljednjih su godina mnogi bili zaokupljeni problemima mladih, a problem sve većeg broja starijih ljudi ostao je gotovo nezapažen. I dok su se mladi borili za svoju autonomiju i nezavisnost, opazili su, iznenađeni, da idejni i afektivni jaz između njih i njihovih roditelja postaje sve dublji i širi.

27. Opća Crkva, i ova u Hrvatskoj, ne može zatvoriti oči pred činjenicom da je ova nacija društvo vrlo starih osoba. Crkva je osjetljiva i na taj znak vremena. Dokument Papinskog vijeća za laike o dostojanstvu i poslanju starijih u Crkvi i svijetu, objavljen upravo u godini koju je međunarodna zajednica posvetila starijim ljudima, ističe kako je naše vrijeme osjetljivije na svjedoke negoli na govornike. Dokument donosi primjer starca – Svetog Oca: »Papa živi svoju starost s izuzetnom naravnošću. Daleko od toga da je skriva (tko ga nije vidio kako se šali sa svojim štapom?), stavlja je svima pred oči. Sa smirenom jednostavnošću kaže o sebi: 'Ja sam stari svećenik.' Svoju starost on živi u vjeri... Njegova neporeciva tjelesna krhkost nije ni okrnula zanos s kojim se posvećuje svom poslanju Petrova nasljednika. Nastavlja sa svojim apostolskim putovanjima po kontinentima. I iznenađujuće je ustvrditi kako njegova



riječ postaje sve snažnija, kao da sada više nego ikada doseže do ljudskih srdaca.«³⁰

Mnoge današnje obitelji nisu u stanju ispuniti svu svoju zadaću spram starijih osoba. Zato treba iskoristiti i druge mogućnosti: »Starije osobe imaju pravo da u krugu svoje obitelji ili, ako je to nemoguće, u prikladnim ustanovama nađu takvu sredinu u kojoj će svoju starost moći proživjeti u miru i vedrini tako da obavljaju poslove koji su spojivi s njihovom dobi i koji im omogućuju da sudjeluju u društvenom životu.«³¹ Poštujući samostalnost nove obitelji, stariji članovi ispunjavaju svoje dragocjeno poslanje kao svjedoci prošlosti, ljestvice vrednota, umijeća dijaloga, očuvanja jedinstva u raznolikosti, bogatstva duboke osjećajnosti, i vrela mudrosti za mlađe naraštaje i za budućnost. U široj obitelji živi se biblijska misao: »Unuci su vijenac starcima« (Izr 17,6).

28. U čovjeku postoje skrivene mogućnosti i snage koje se počinju razvijati i rascvjetavati baš u vrijeme kad se fizičke energije počinju gasiti. Stoga spada na zrelost čovjeka i društva da se to na vrijeme zapazi i svakome pomogne da nauči starjeti. A društvene i crkvene ustanove pozvane su da i u tome daju svoj doprinos, pogotovo kada starijoj osobi zaprijeti osjećaj osamljenosti i suvišnosti. Ponekad, u časovima samoće, čovjek se može obratiti još jedino Bogu. Dobro je tada podsjetiti da naš Gospodin zna što znači samoća: u Getsemanskom vrtu, u napuštenosti na križu. U tim časovima jedina zraka smisla, nade i utjehe može biti pomisao na Božju prisutnost. Čovjek nikada nije sam, jer Bog je uvijek tu uz nas. Naš Bog je Emanuel – Bog s nama. Produbljivanje svijesti o Božjoj prisutnosti može biti naročito koristan način da se ispune osamljeni trenuci starosti (usp. Ps 90). Sustavno prakticiranje meditacije i kontemplacije može



starijim ljudima izvanredno pomoći da iskopaju i razviju bogatstvo koje čeka u dubini njihove nutrine. Meditaciju i kontemplaciju ne možemo odjednom naučiti, ali kad ih jednom steknemo, onda su one golema nagrada. Stoga je potrebno da crkvene zajednice u tome pruže svu potrebnu pomoć, savjetom i djelom.

IX. NA PRAGU VJEČNOSTI

29. Vrijeme starosti razdoblje je približavanja i suočavanja sa stvarnošću smrti. To je vrijeme kad se čovjek ima otisnuti prema obali vječnosti. U umiranju i smrti čovjek postaje najmanji ili najveći od svih svojih životnih veličina: potvrđuje sebe i svoj identitet, pred sobom i pred Bogom, za svu vječnost.

I premda za svakog čovjeka smrt ostaje događaj koji po naravi ispunja tjeskobom ljudsko srce, vjernik u događaju smrti vidi nešto više od običnog pojavnog biološkog zbivanja i biološke katastrofe. Tjelesna smrt, kao dovršenje ovozemnog života, vodi čovjeka postignuću konačnog cilja života: to je prag preko kojeg ulazi u zajedništvo života s Bogom u vječnosti. Svaki vjernik s apostolom Pavlom može reći: »Krist će se uzveličati u mome tijelu, bilo životom bilo smrću. Ta meni je živjeti Krist, a umrijeti dobitak« (Fil 1,20-21). Crkva tu vjeru izražava molitvom za preminule: »Tvojim se vjernima, Gospodine, život mijenja a ne oduzima; i pošto se raspadne dom ovozemnog boravka, stječe se vječno prebivalište na nebesima.«³² U svojim vjerničkim razmišljanjima, u redovitoj meditaciji i kontemplaciji, kršćanin može doći do uzvišene spoznaje i utjehe. Teška je smrt onima koji s njom gube sve i za koje je ona kraj. Draga je smrt onima



koji poslije nje nalaze Ljubav kojoj su se predali, koju su očekivali i kojoj idu u susret. Tako može i smije razmišljati svako vjerničko srce idući u susret Darovatelju života, vremenitoga i vječnoga.

X. ČUVARI ŽIVOTA

30. Čuvari života častan je naslov koji pripada svima koji upoznaju i uzljube dar života: od pravednog Abela preko nebrojenih milosrdnih Samarijanaca, sućutnih i hrabrih žena, Šimuna Cirenaca, Marije Magdalene, Josipa iz Arimateje, Ivana Apostola i Djevice Marije, koji znaju uočiti, poštivati, njegovati, štiti, liječiti i pospješivati ljudski život na svim njegovim razinama. Posebno mjesto i posebna čast pripada onima koji kao čuvari života ispunjavaju svoje životno zvanje i poslanje, preuzete obveze na osobnoj i društvenoj razini: »Osobita je odgovornost povjerena zdravstvenim djelatnicima: liječnicima, ljekarnicima, bolničarima, kapelanima, redovnicima i redovnicama, ravnateljima i dragovoljcima. Njihovo zanimanje zahtijeva da budu *čuvari i službenici ljudskog života*.«³³ Taj lijepi naslov, koji zdravstveni radnici po samoj naravi svojega zvanja zaslužuju, ujedno je i obveza i izazov da ga načinom svog pristupa pacijentima i vršenjem svoga posla u potpunosti obistine.



XI. KULTURA ŽIVOTA U CIVILIZACIJI LJUBAVI

31. Za svoga drugog pohoda Hrvatskoj, u govoru našim biskupima, Ivan Pavao II. je rekao: »Pred naletom 'kulture smrti', koja se očituje posebno preko pobačaja i sve veće naklonosti prema eutanaziji, valja predlagati 'kulturu života'... Obrana je života sastavni dio poslanja Crkve.«³⁴

Nedostojno je čovjeka da svoje ljudske probleme rješava na čovjeku nepriličan način. Kultura smrti, doduše, nudi takva rješenja na prečac, ali ona tek stvaraju nove probleme savjesti pojedinca i društvene zajednice. Nemir u duši nužno se odražava i na socijalne odnose, kako u obitelji tako i u društvenoj zajednici. Životne okolnosti mogu biti i jesu ponekad i dramatične, mogu zahtijevati i herojske napore i žrtve, ali one su uvijek ljudske i traže od svakog od nas da na njih odgovorimo humanim rješenjima. Kultura života traži i pronalazi za čovjeka ljudska, čovjeka dostojna rješenja, prihvaćajući dar života, poštujući svetost života u svim okolnostima i na svim razinama. Jedina snaga koja može pronositi kulturu života jest ljubav. I samo gradeći civilizaciju ljubavi, izgradit ćemo kulturu života.

32. Odgovornost za kulturu života pripada svima, a njezino je naročito mjesto u obitelji. To zahtijeva i posebne napore i dijalog s različitim životnim opredjeljenjima. Crkva mora naviještati, spašavati i unapređivati civilizaciju života i ljubavi – blago i nenametljivo, ali jasno i odlučno. Bez odricanja, bez križa i ljubavi nema etike, nema morala. Samo u ime ljubavi možemo očekivati razumijevanje i solidarnost, zalaganje i žrtvovanje jednih za druge. Samo će u ime ljubavi otac i majka darovati i



poštivati život. Samo će u ime ljubavi djeca poštivati i njegovati roditelje. Crkva mora naviještati civilizaciju života i ljubavi, bilo to zgodno ili nezgodno (usp. 2 Tim 4,2).

Kad Ivan Pavao II. govori o kulturi života, tada ističe pojam *nova kultura života*. Pod tim podrazumijeva opći pokret savjesti i zajednički etički napor te veliku strategiju u prilog života. Pod tim vidikom potrebno je ojačati već postojeće i pokrenuti neke nove inicijative, kao što su: prirodne metode reguliranja plodnosti, bračna i obiteljska savjetovališta, centre za pomoć i prihvata života, strukture za pomoć starima i umirućima. Specifičan doprinos novoj kulturi života, civilizaciji ljubavi, očekuje se od sveučilišta, od raznih bioetičkih ustanova i povjerenstava, od onih koji su svoj život i profesionalno posvetili velikoj službi života.

ZAKLJUČAK

33. Draga braćo i sestre! U jubilejskoj godini Spasiteljeva rođenja pravo je da razmišljamo o Njegovu i svom životu, o Njegovu poslanju i Njegovoj želji da svi oni koji u njega vjeruju imaju život. Isus Krist je naša nada jer nam daje život koji ne prestaje – život vječni. On je »Riječ života« (1 Iv 1,1), koji je došao na svijet da ljudi »imaju život i da ga imaju u izobilju« (Iv 10, 10).

»Sveta godina je po svojoj naravi vrijeme poziva na obraćenje... Ispit savjesti je jedan od najvažnijih čina osobnog života.«³⁵ U osvit novog tisućljeća pozvani smo na temeljni ispit savjesti našega pojedinačnog i našega zajedničkog, narodnog, društvenog i političkog stava prema daru



života. Vrijeme je izmirenja čovjeka i prirode, izmirenja čovjeka i života, na svim njegovim razinama.

Istinskim duhom molitve Gospodaru života i Mariji, Majci Onoga koji je Život, mi »narod života i za život«, kako kaže Ivan Pavao II.,³⁶ želimo hrabro i velikodušno prihvatiti zadaću Evanđelja života: svatko na svom mjestu i u svom zvanju naviještati radosnu vijest života, promicati kulturu života, dostojanstvo i prava čovjeka na svim razinama od začeca do naravne smrti. Jedino živeći i pronoseći kulturu života, moći ćemo smirene savjesti i vedra lica stupiti pred uzvišeno lice čovječje i pred sveto lice Božje.

Na sve do kojih dođe ovo moje pismo zazivam blagoslov Trojednoga Boga i zagovor Marije, Majke Crkve.



Tiskovni ured

BILJEŠKE

- 1 Ivan Pavao II., *Evangelium vitae – Evandjelje života* (u daljem tekstu: EV), KS, Zagreb, 1995., br. 1.
- 2 Ivan Pavao II., *Familiaris consortio – Obiteljska zajednica* (u daljem tekstu: FC), KS, Zagreb, 1981., br. 30.
- 3 EV, br. 5.
- 4 Usp. Ivan Pavao II., *Redemptor hominis – Otkupitelj čovjeka* (u daljem tekstu: RH), KS, Zagreb, ²1997., br. 14.
- 5 Drugi vatikanski sabor, *Gaudium et spes – Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (u daljem tekstu: GS), KS, Zagreb, ⁵1998., br. 11.
- 6 L'Osservatore romano, 5. travnja 1999., str. 4.
- 7 RH, br. 10.
- 8 Usp. Ivan Pavao II., *Fides et ratio – Vjera i razum*, KS, Zagreb, 1999., Uvod.
- 9 Blaise Pascal, *Misli*, Zora, Zagreb, 1969, br. 434 /261.
- 10 Aristotel, *Politika*. 1253a.
- 11 Lav Veliki, *Govor I. o Rođenju Gospodnjem*. 1-3, PL 54: 190-193; Časoslov naroda Božjega, Drugo čitanje na dan Božića.
- 12 Usp. GS, br. 14.
- 13 Zbor za nauk vjere, *Donum vitae – Dar života*, KS, Zagreb, ²1997., br. 5.
- 14 EV, br. 57.
- 15 Usp. EV br. 59.
- 16 *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 1998. godinu; VIII. Porodi i prekidi trudnoće*.
- 17 Katekizam Katoličke Crkve, HBK, Zagreb, 1994., br. 2280.
- 18 Sveti Zbor za nauk vjere, *Deklaracija o eutanaziji*, br. II.
- 19 Isto



Tiskovni ured

- 20 EV, br. 65 (usp. br. 64-67).
- 21 *Kazneni zakon*, Narodne novine, Zagreb, 1997., čl. 94: "Tko drugoga usmrti na njegov izričit i ozbiljan zahtjev, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina."
- 22 Ivan Pavao II., *Govor mladima Talijanskog centra solidarnosti iz grada Lucca*, u: *L'Ossevatore romano*, 25.-26. rujna 1989., str. 9.
- 23 Komisija Hrvatske biskupske konferencije "Iustitia et pax", *Kako zaustaviti širenje droge u Hrvatskoj?* IKA, od 4. ožujka 1999.
- 24 EV, br. 71.
- 25 EV, br. 73.
- 26 EV, br. 74.
- 27 GS, br. 9.
- 28 GS, br. 35.
- 29 GS, br. 27.
- 30 Papinsko vijeće za laike, *Dostojanstvo i poslanje starijih u Crkvi i svijetu*, IKA, Zagreb, 1999., str. 45.
- 31 *Povelja o pravima obitelji*, izdala Sveta Stolica 1983., KS, Zagreb, 1984., čl. 9c.
- 32 Rimski misal, *Pokojničko predslavlje I*.
- 33 EV, br. 89.
- 34 Ivan Pavao II., *Bit ćete mi svjedoci*, KS, Zagreb 1998., str. 42.
- 35 Ivan Pavao II., *Mysterium incarnationis – Otajstvo utjelovljenja (Bula najave Velikog jubileja 2000. godine)*, KS, Zagreb, 1999., br. 11.
- 36 EV, br. 105.